

ERGENLERDE AKRAN BAĞLILIĞININ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ*

Uzm. Buket GÜNAYDIN
Yrd. Doç. Dr. Zeynep Deniz YÖNDEM**

ÖZET

Bu çalışmada, ergenlerin akranlarına bağlanma düzeyleri ile ilişkili olabileceği düşünülen bazı niteliklerin (ebeveyn bağlılığı, cinsiyet, aynı ve karşı cinsten arkadaş sayısı, kardeş sayısı, sınıf düzeyi) akran bağlılığını yordama güçleri incelenmiştir. Araştırmanın katılımcıları yaş ortalaması 16.5 olan toplam 396 (205 kız ve 191 erkek) lise öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırma verilerinin toplanmasında Ebeveyn-Akran Bağlılığı Envanteri (EABE) ve Bilgi Formu kullanılmıştır. Veriler path analizi kullanılarak çözümlenmiş ve etkilerin önem kontrolü için $p < .05$ düzeyi benimsenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, ele alınan niteliklerden ergenlerde akran bağlılığını en çok yordayan ebeveyn bağlılığıdır. Ebeveynlerine orta düzeyde bağlanan ergenler akranlarına daha çok bağlanmaktadır. Yine kızların akranlarına daha fazla bağlandıkları gözlenmiştir. Aynı cinsiyetten arkadaş sayısı ve sınıf düzeyi akran bağlılığını yordayan nitelikler olarak bulunmuştur. Ancak kardeş sayısı, karşı cinsiyetten arkadaş sayısı gibi değişkenlerin akran bağlılığını yordamada etkili olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Bağlanma, Ergen, Akran Bağlılığı, Ebeveyn Bağlılığı

Abstract

The purpose of this study is to investigate the possible variables contributing to the adolescence attachment levels (such as parental attachment, gender, the number of the friends from the same gender, number of siblings, and the class level) and its strength on the prediction of the peer attachments. The participants of the study consist of 396 college students (205 female and 191 male) with an average age of 16.5. For instrumentation, Parent - Peer Attachment Inventory and Information Form are utilized. Path analysis is used to analyse the data. The significance level for the p value is set lower than .05 level. The results revealed that parental attachment is the most powerful predictor of peer attachment. Adolescents who attached moderately to their parents are able to be attached more strongly to their peers. Furthermore, girls have demonstrated stronger attachment to their peers than boys. The number of friends from the same gender and the class level are also among the predictors of peer attachment. However, it found that variables such as the number of siblings and the number of friends from opposite gender do not predict to peer attachment.

Keywords: Attachment, Adolescence, Peer Attachment, Parent Attachment

*Çalışma Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne Yrd.Doç.Dr Zeynep Deniz Yöndem danışmanlığında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmış ve Haziran,2006'da sunulmuştur. Daha önce herhangi bir dergide yayımlanmamış ve yayımlanmak üzere gönderilmemiştir.

** Sorumlu Yazar: Yrd. Doç.Dr. Zeynep Deniz Yöndem, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, 14280,Gölköy, BOLU. E-posta: yondem_z@ibu.edu.tr. Tel: 0-536-8773372

1. GİRİŞ

Bağlanma, insanların kendileri için önemli olan kişilere karşı geliştirdikleri güçlü duygusal bağ olarak tanımlanmaktadır (Sümer ve Güngör, 1999). Bağlanma kavramı, Bowlby'nin 1950 yılında Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) talebi ile sosyal yardım kurumlarında bulunan çocukların ruh sağlıkları konusunda araştırma yapması ile gündeme gelmiş ve bağlılığın kuramsal temelleri atılmıştır. Bowlby tarafından yapılan ilk araştırmalarda, yetiştirme yurtlarında büyüyen çocukların beslenme ve bakım gibi gereksinimleri yeterince karşılandığı halde duygusal olarak daha kaygılı oldukları ve bazı gelişimsel sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir. Bu bulgulara dayanarak özellikle yaşamın ilk üç yılında yaşanan anne yoksunluğunun önemli ölçüde fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklara neden olduğu vurgulanmıştır (Dönmez, 2000). Bağlanma ile ilgili ilk kuramlarda, bağlanmanın biyolojik yapının bir parçası olduğu ve evrensel olduğu ileri sürülmüştür (Ainsworth, 1989; Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall, 1978; Bowlby, 1979). Ancak bazı çalışmalarda, bağlanma ile ilgili araştırmaların daha çok Batı kültürünü ve özellikle Amerikan kültürünü yansıttığı, dolayısıyla bütün kültürlere genellenemeyeceği (Rothbaum, Weisz, Pott, Miyake ve Morelli, 2000) belirtilmiştir.

Bağlanma ile ilgili araştırmalarda ağırlıklı olarak bebeklikten yetişkinlik yıllarına kadar bağlanma davranışlarının nasıl ortaya çıktığı, hangi evrelerden geçtiği, kişiler arası ilişkileri nasıl etkilediği ve başka bağlanma figürlerine nasıl bağlanıldığı üzerinde durulmuştur (Ainsworth ve diğerleri, 1978; Bartholomew ve Horowitz, 1991; Bowlby, 1982). Bowlby'e göre erken çocukluk dönemlerinde gözlenmeye başlayan bağlanma davranışı ve bu dönemlerde geliştirilen zihinsel imgeler, daha sonraki yaşam dönemlerinde başka insanlarla kurulan ilişkilere genellenmekte ve yaşam boyu sürmektedir. Bu bakımdan duyarlı bir anne ya da yerine geçen bakıcıya güvenli bağlanma, çocuklarda stres yaratan koşullar altında bile güvenlik duygularını koruyabilmelerini ve keşfetme davranışlarını etkin olarak sürdürmelerini sağlamaktadır. Yani bağımsızlık kazanma ve bağlanma kavramsal olarak birbirinin tam tersi gibi görünse de, güvenli bağlanma bağımsız davranmayı destekleyen bir sistemdir (Morris, 1996). Altı yaşına kadar çocuklarda, bebekliklerinde güvenli bağlananların çocukluk döneminde arkadaşları ile daha iyi geçindikleri, yeni oyuncaklarla daha çok ilgilendikleri, yeni görevler için daha istekli oldukları ve bir işle daha uzun süre uğraştıkları gibi bulgular ortaya konmuştur (Morris, 1996). Yine güvenli bağlanma ilişkileri geliştirmiş yetişkinlerin, olumsuz duygu ve durumları daha yapıcı bir şekilde ele aldıkları, gülümseme, paylaşım ve empati gibi sosyal etkileşimde olumlu etkileri olan becerileri daha fazla sergiledikleri, başkaları tarafından sevilen, aranan kişiler oldukları belirtilmektedir. Bunun tam tersine güvenli bağlanma geliştiremeyenlerin ise duygularını daha çok bastırdıkları, başka kişileri destekleyici bulmadıkları, yakın ilişkilerden kaçınarak yalnızlığı tercih ettikleri belirtilmektedir (Elicker, Englund ve Sroufe, 1992).

Ergenlik döneminde bağlanma ilişkilerine bakıldığında ise, ilk ergenlikle birlikte ebeveynlere bağlanmada azalma olduğu, bağlanmanın akranlara ve başka yetişkinlere yöneldiği belirtilmektedir (Buist, Dekovic, Meeus ve Van Aken, 2002; Carlivati, 2001; Lieberman, Doyle ve Markiewicz, 1999). Ancak ebeveyne bağlanma davranışının bazı bileşenlerinin yaş ile birlikte değişmediği, ebeveynleri ile olumlu bağlanma ilişkileri geliştiren bireylerin, ergenlik döneminde ikincil bağlanma figürleri olarak geçen arkadaşlarına da güvenli bağlandıkları (Asendorpf ve Wilpers, 2000; Erwin, Salter ve Purves, 2001) sıklıkla vurgulanmaktadır.

Ergenlik döneminde akran bağlılığı ve akranlarla kurulan olumlu ilişkiler bir çok olumlu psikolojik özellikle ilişkilendirilmektedir (Corsano, Majorano ve Champretavy, 2006; Liu, 2006; Shaver ve Brennan, 1992; Woike, Osier ve Candela, 1996). Ergenlik dönemi stresli,

sıkıntılı bir geçiş dönemidir. Bu dönemin başlarındaki hızlı bedensel ve duygusal değişimle başa çıkmaya çabalayan ergen, yeni ve bilinmeyen deneyimlere giriştiğinden başkaları tarafından desteklenmeye gereksinim duymaktadır. Bu desteği genellikle aynı değişiklikleri yaşayan akranlarından almaktadır. Yakın arkadaşlıklar ergenin bu döneme özgü stres etkileri ile baş etmesine, güvenli ve değerli bir benlik algısı geliştirmesine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır (Çok, 1993). Aynı zamanda yakın ilişkiler kurabilen, akranlarına güvenli bağlanan ergenler; akranları tarafından daha çok sevilmekte, popüler olarak algılanmakta, sosyal açıdan daha yeterli olmakta ve böylelikle ergenlik döneminin kimlik gelişimi sıkıntılarını da daha rahat atlatmaktadır (Carlivati, 2001).

Bowlby'nin erken çocuklukta ebeveynle bağlanmanın diğer yaşam dönemlerindeki bağlanma ilişkilerinde etkili olduğunu doğrulayan bulgularını destekleyen araştırmalar gittikçe artsa da ergenlik döneminde bağlanma ilişkilerinin henüz kapsamlı olarak açıklanamadığı da vurgulanmaktadır (Giordano, 2003; Liu, 2006). Yakın ilişkiler geliştiremeyenlerin birtakım uyum problemleri ya da psikolojik sorunlarla karşılaşma olasılıklarının daha yüksek olduğu bulguları dikkate alınırsa, ergenlik döneminde akran ilişkileri ve ergenlerin bağlanma davranışları yönünden incelenmeleri yararlı olacaktır. Araştırma literatüründe son yıllarda geniş bir yer tutan bağlanma ve özellikle ergenlerde bağlanma ile ilgili çalışmalar, ülkemizde daha sınırlı sayıdadır. Yapılan çalışmalarda (Delen, 2003; Kumru, Carlo ve Edwards, 2004; Solmuş, 2001; Sümer ve Güngör, 1999) ise daha çok bağlanma ile ilgili kuramsal bilgiler, ölçek uyarlamaları ya da bağlanma ve olumlu sosyal davranışlar arasındaki ilişkiler üzerinde durulmuştur.

Pfaller, Kiselica ve Gerstein (1998) bağlanma kuramının okul danışmanlarını önemli ölçüde ilgilendirdiğini vurgulamaktadır. Okul rehberlik servislerine psikolojik yardım almak üzere başvuran ergenlerin, aile ve arkadaşlık ilişkileri gibi sosyal ilişkilerle ilgili sorunları önemli düzeyde yaşadıkları ve bu tür sorunların genellikle bağlanma kuramında vurgulandığı gibi ilk ilişkiler tarafından belirlendiği belirtilmektedir. Hatta sosyal ilişkilerle ilgili sorunlar; uyum problemleri, akademik başarısızlık, disiplin ya da çatışma problemleri olarak yansıyabilmektedir. Okul danışmanlarının bağlanma sorunları yaşayanlara yardımcı olabilecekleri ifade edilmektedir. Bu bakımdan bağlanma ile ilgili niteliklerin bilinmesinin, ergenlerin tanınmasında ve onlara yönelik psikolojik yardım hizmetlerinin planlanmasında etkili ve yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bu bakımdan bu araştırmanın amacı, olumlu psikolojik özellik olarak görülen akran bağlılığı ile ilişkili olabilecek bazı değişkenleri incelemek ve bu değişkenlerin açıklayıcı niteliklerini belirlemektir. Araştırmada "ebeveyn bağlılığı, cinsiyet, aynı ve karşı cinsiyetten arkadaş sayısı, kardeş sayısı ve sınıf düzeyi gibi bazı değişkenler ergenlerde akran bağlılığını ne düzeyde yordamaktadır?" problemine yanıt aranmaktadır.

2. YÖNTEM

Araştırma ilişkisel bir tarama çalışmasıdır. Araştırmada ebeveyn bağlılığı, cinsiyet, sınıf düzeyi, kardeş sayısı, aynı ve karşı cinsiyetten arkadaş sayısı gibi değişkenlerin ergen akran bağlılığını yordama gücü test edilmiştir.

Katılımcılar

Araştırma Bolu ili, Merkez ilçesinde Atatürk Lisesi ve Canip Baysal Lisesi'nde öğrenim gören lise öğrencileri ile yapılmıştır. Uygulamaların yapıldığı liseler sosyo-ekonomik düzey yönünden orta ve düşük gelir düzeyine sahip öğrencilerin devam ettiği okullardır. Araştırma verilerinin toplandığı 2004-2005 öğretim yılında, söz konusu iki lisede toplam 1.563 öğrencinin öğrenim gördüğü belirlenmiştir. Bu okullardan, her sınıf düzeyinden iki sınıfın random yöntemle seçilmesiyle belirlenen toplam 402 (%25) öğrenci araştırmaya katılmıştır. Ancak verilerin analizinde, eksik yanıtlanan ya da normal dağılıma aykırı oldukları

gözlenen toplam 6 öğrenciye ait ölçeklerin çıkarılması ile analizler 396 öğrenciden elde edilen veriler üzerinde yapılmıştır. Katılımcılar 205 (% 52) kız, 191 (% 48) erkek ergenden oluşmaktadır. Yine sınıf düzeylerine bakıldığında, 9. sınıftan 120, 10. sınıftan 133 ve 11. sınıftan 143 öğrenci katılımcı grubunda yer almaktadır. Aynı zamanda araştırma katılımcılarının yaş aralığı 15-18 ve yaş ortalaması $X=16.5$ (3.46)' dir.

Veri Toplama Araçları

Ebeveyn ve Akran Bağlılığı Envanteri (EABE): Envanterin orijinali (Inventory of Parent and Peer Attachment-IPPA) Arnsden ve Greenberg (1987) tarafından geliştirilmiştir. Bu çalışmada daha önce Kumru, Carlo ve Edwards (2004) tarafından Türk ergenlerde kullanılan formu kullanılmıştır. Envanterin Türkçe Formu'nda ebeveyn bağlılığı 12, akran bağlılığı 12 madde ile temsil edilmektedir. Genel olarak ebeveynle ve akranlarla olumlu, yakın iletişimi belirlemeye yönelik maddelerden oluşmaktadır. Envanterin yanıtlanmasında Daima (5) ve Asla (1) arasında değişen beşli likert tipi derecelendirme kullanılmaktadır. Ebeveyn bağlılığı ve akran bağlılığı alt boyutlarında 2, 5, 8 ve 11 no'lu maddeler ters yönde puanlanmaktadır. Ebeveyn bağlılığı ve akran bağlılığı alt boyutlarının her birinden alınabilecek en düşük puan 12, en yüksek puan 60' ır. Envanterin her bir alt boyutundan alınan puanların yüksekliği, akranlara ve ebeveyne yüksek düzeyde bağlılığı; düşüklüğü ise düşük düzeyde bağlılığı yansıtmaktadır.

Arnsden ve Greenberg (1987)'in yaptığı güvenilirlik çalışmalarında, 18-20 yaşları arasında 400 kişi üzerinde test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ebeveyn bağlılığı için .93, akran bağlılığı için .86 olarak bulunmuştur. Geçerlik çalışmalarında ise, benzer ölçeklerden ebeveyn bağlılığının aile desteği (family support), aile bütünlüğü, aile benlik puanı ve ihtiyaç duyulduğunda ebeveyne yönelme ile anlamlı ilişkiler gösterdiği bulunmuştur. Akran bağlılığının da benzer şekilde sosyal benlik, ihtiyaç duyulduğunda akranlara yönelme ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda envanter puanlarının özsaygı, yaşam doyumu, depresyon, anksiyete ve yabancılaşma gibi psikolojik özellikleri anlamlı şekilde yordadığı belirtilmiştir.

EABE'nin Türkçe Formu için iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı ebeveyn bağlılığı alt ölçeği için $\alpha = .82$, akran bağlılığı alt ölçeği için $\alpha = .74$ olarak bulunmuştur (Kumru, Carlo ve Edwards, 2004). Bu çalışmada, araştırmacı tarafından envanterin güvenilirliği 3 farklı çalışma ile test edilmiştir. Bunlardan birinde ebeveyn ve akran bağlılığı alt boyutlarının iç tutarlılık katsayıları hesaplanmış ve Kumru ve diğerlerinin (2004) bulguları ile paralel olarak ebeveyn bağlılığı için 0.82 ve akran bağlılığı için 0.77 güvenilirlik katsayıları bulunmuştur. İkinci güvenilirlik çalışmasında testi yarılama tekniğine dayalı olarak güvenilirlik katsayıları hesaplanmış, ebeveyn bağlılığı ve akran bağlılığı için 0.79 değeri bulunmuştur. Üçüncü güvenilirlik çalışmasında ise, test-tekrar test yöntemi ile güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Bu amaçla araştırma örnekleminde 108 kişilik bir ergen grubuna iki hafta ara ile EABE uygulanmıştır. İki uygulama arasındaki korelasyonlar hesaplandığında, ebeveyn bağlılığı 0.80, akran bağlılığı 0.83 olarak bulunmuştur.

Envanterin geçerlik çalışması, Kumru ve diğerleri (2004) tarafından madde analizi yöntemi ile yapılmıştır. Bu çalışmada yapı geçerliği kapsamında yapılan açıklayıcı faktör analizinde, ebeveyn bağlılığı alt ölçeğinde 2, 5. ve 8. maddeler, akran bağlılığı alt ölçeğinde 2. ve 5. maddeler olmak üzere toplam beş maddenin madde faktör korelasyonu .30'un altında bulunmuştur. Ancak, alt ölçeklerdeki madde sayılarının azlığı dikkate alınarak düşük yüklerle sahip maddeler için herhangi bir işlem yapılmamıştır.

Bilgi Formu: Araştırmanın yordayıcı değişkenleri olan; sınıf düzeyi, kardeş sayısı, cinsiyet, aynı ve karşı cinsiyetten arkadaş sayısı gibi değişkenlere ilişkin bilgi toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanmış bir formdur.

Verilerin toplanması

Araştırma verilerinin toplanması amacıyla öncelikle Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alınmış, okul yöneticileri ve okul rehber öğretmenleri ile görüşülerek uygun görülen zamanlarda, sınıflarda bulunan öğrencilerden toplu halde veriler toplanmıştır. Öğrencilere araştırmanın amacına uygun yönergeler verilmiş ve kişisel bilgilerin gizliliği ile ilgili açıklamalar yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen verilerin istatistiksel çözümlenmeleri SPSS 13 (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paket Programı) ve EQS 6.1 paket programları kullanılarak bilgisayarda yapılmıştır. Araştırmanın temel amacı olan akran bağlılığını açıklayan niteliklerin belirlenmesinde path analizi kullanılmıştır (Kline, 2005; s:93). Araştırmanın yordayıcı değişkenlerini ebeveyn bağlılığı, cinsiyet, sınıf düzeyi, kardeş sayısı, aynı ve karşı cinsiyetten arkadaş sayısı; yordanan değişkenini ise akran bağlılığı oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında toplanan verilerin çözümlenmesi için, ilk aşamada en küçük kareler (OLS) ve maksimum olabilirlik (ML) tahmin yöntemleri ile path analizi sayıtlarının karşılanıp karşılanmadığı test edilmiş ve karşılandığı gözlenmiştir. İkinci aşamada, toplam 396 kişiden elde edilen veriler üzerinde Path analizi yapılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmada yordayıcı (exogen) değişkenler olarak alınan ebeveyne bağlanma, cinsiyet, sınıf düzeyi, kardeş sayısı, aynı ve karşı cinsiyetten arkadaş sayısının yordanan (endogen) değişken olan akran bağlılığını ne derece açıkladıkları test edilmiştir.

Tablo 1- Hiyerarşik Modellerin Karşılaştırılması

Model	χ^2	sd	CFI	GFI	AGFI	RMSEA	$\Delta \chi^2$	AIC
Bağımsızlık Modeli	178	28	-	-	-	-	-	122,00
Model 1 [Hipotez Model]	49.11	21	.88	.96	.93	.08	128.89(7)	24.31
Model 2[Alternatif Model 1]	56.70	19	.86	.96	.93	.08	7.59(2)*	28.86
Model 3[Alternatif Model 2]	82.91	34	.76	.93	.88	.10	33.80(13)*	104.50
Model 4 [Aynı < - > karşı cinsiyet arasında analiz edilmeyen ilişki eklendi]	36.74	18	.89	.97	.94	.07	12.37(1)*	
Model 5 [Kardeş Sayısı → Akran bağlanma arasında direkt etki 0'a eşitlendi]	37.00	19	.90	.97	.95	.06	0.26(1)	
Model 6 [Karşı cinsiyet. Ark. Say. → Akrana bağl. Arasındaki direkt etki 0'a eşitlendi]	38.18	20	.91	.97	.95	.06	1.18(1)	

*p<.01

Bu amaçla analizin ilk aşamasında, ebeveyn ve akran bağlanma değişkenleri arasındaki ilişki gözden geçirilmiştir. Değişkenler arasında doğrusal ilişkinin olduğunu varsayan modele göre, ikinci dereceden bir ilişkinin var olduğunu öngören model arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. ($\Delta R^2 = .01$, $F(1,393) = 5.47$, $p = .000$). Buna göre, akran bağlanma

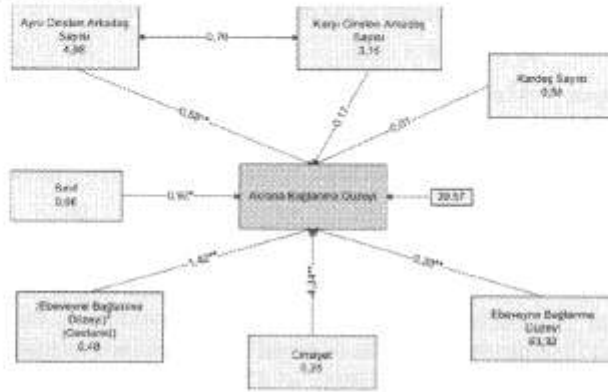
puanlarındaki bir birimlik artış, ebeveyn bağlanma puanlarındaki artışın karesi kadar artmaktadır. Dolayısıyla, ebeveyn ve akran bağlanma değişkenleri arasındaki ilişki hem hipotez, hem de alternatif modellerde karesel (quadratic) olarak tanımlanmış ve modellerin genel uyum endeksleri Tablo-1'de sunulmuştur.

Tablo 1'de görüldüğü gibi, ilk adımda yordayıcı değişkenlerin yordanan değişkenle ilişkisiz oldukları hipotezini test eden bağımsızlık (independence) modeli incelenmiştir. Bu modele ilişkin uyum katsayısının çok yüksek bir değere sahip olması ($\chi^2 = 178$; $p < .000$), veri setinden elde edilen varyans-kovaryans matrisinin test edilmeye uygun, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında yeterli düzeyde ilişki bulunduğunu göstermektedir.

Analizin ikinci adımında, hipotez model (önerilen) test edilmiştir. Hipotez modelin uyum katsayıları; Yuan - Bentler (Y-B) ölçekli ki-kare (χ^2) = 49.11**; CFI = .88; GFI = .96; AGFI = .93; RMSEA = .08 olarak bulunmuştur. CFI dışında, hipotez modele ilişkin uyum değerleri kabul edilebilir sınırlar içindedir. Ayrıca iki model arasındaki fark ($\Delta \chi^2 = 128.89$), uyum açısından hipotez (önerilen) modelin bağımsızlık modeline oranla önemli ölçüde daha iyi olduğunu göstermektedir. Araştırma kapsamında hipotez modele alternatif iki model daha geliştirilmiştir. Bunlardan birinci alternatif modelde, cinsiyetin akran bağlanma ile ilişkisinde, ebeveyn bağlanma düzeyinin dolaylı bir etkisi olabileceği hipotezi test edilmiştir (Model 2). Modelin uyum katsayıları; Y-B χ^2 = 56.70**; CFI = .88; GFI = .96; AGFI = .93; RMSEA = .08 olarak bulunmuştur. Bu sonuç, hipotez modelin, model 2'den daha iyi olduğunu göstermekte ($\Delta \chi^2 = 7.59$) ve cinsiyet-akran bağlanma ilişkisinde, ebeveyn bağlanma değişkeninin dolaylı bir etkisinin olmadığı anlamına gelmektedir. İkinci alternatif modelde ise (Model 3) ebeveyn ve akran bağlanma değişkenleri arasındaki ilişkinin, cinsiyete bağlı olarak değiştiği varsayılmıştır. Hipotezin testinde ise, genel uyum katsayıları Y-B (χ^2) = 82,91** CFI = .76; GFI = .93; AGFI = .88; RMSEA = .10 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgu, ebeveyn ve akran bağlanma arasındaki ilişkinin cinsiyetten bağımsız olduğu ya da cinsiyete bağlı olarak değişmediği anlamına gelmektedir.

Analizin son adımında, daha iyi uyum ve daha ekonomik bir modele ulaşmak amacıyla, önerilen model için post hoc model değişiklikleri yapılmıştır. Lagrange Multiplier (LM), Wald testlere ve değişkenler arasındaki mantıksal ilişkilere dayalı olarak modele analiz edilmeyen (aynı ve karşı cinsiyetten arkadaşlar arasındaki) ilişki eklenmiş, çok düşük ağırlıklara sahip iki yordayıcı değişkenin (kardeş sayısı, karşı cinsiyetten arkadaş sayısı) doğrudan etkileri 0'a eşitlenmiştir. Bu işlemin sonucunda, önerilen modelin genel uyum endekslerinde önemli bir iyileşme gözlenmiştir. Bu bulgular ışığında model 6, nihai model olarak benimsenmiş ve modelde yer alan parametre tahminleri Şekil-1'de sunulmuştur.

Şekil 1: Nihai model

Şekil 1'da parametre tahminlerine ilişkin standartlaştırılmamış path katsayıları verilmiştir. 0.05 düzeyinde önemli olan path katsayıları * ile, 0.01 düzeyinde önemli olanlar ise ** ile gösterilmiştir. Bununla birlikte, direkt etkiler aşağıda yorumlanırken, parametre tahminlerinin karşılaştırılabilmesi amacıyla path katsayılarının karşılığı olan standartlaştırılmış değerler parantez içinde verilmiştir.

Nihai modelde görüldüğü gibi, cinsiyetin erkek olması akran bağlanma ölçeğinden alınan puanları 4.34 (-.30) puan düşürmektedir. Başka bir ifade ile, kızlar erkeklere oranla akranlarına daha fazla bağlanmaktadır. Ayrıca ebeveyn bağlanma ölçeğindeki bir puanlık artış, akran bağlanma ölçeğinden alınan puanları 0.30 (0.33) puan artırırken, bu ilişki ebeveyn bağlanma ölçeğinden alınan puanların yüksek ve düşük değerlerinde farklılık göstermektedir. Buna göre ebeveyn bağlanma ölçeğinin yüksek değerlerindeki bir birimlik değişiminin akran bağlanma düzeyi üzerindeki etkisi, düşük değerlerindeki bir birimlik değişiminin etkisinden daha büyük olmaktadır. Başka deyişle, ebeveyn bağlanma puanlarındaki her bir birimlik artış, akran bağlanma puanlarında 1.42 (0.14) puanlık azalmaya neden olmaktadır. Kısaca; ebeveyne bağlanma arttıkça, akran bağlanma azalmaktadır.

Diğer yandan, akran bağlanma puanları üzerinde sınıf düzeyinin ve sahip olunan "aynı cinsiyetten" arkadaş sayısının etkili olduğu görülmektedir. Nihai modelde, sınıf düzeyi yükseldikçe akran bağlanma puanları 0.92 (0.10) puan artmaktadır. Yine aynı cinsiyetten sahip olunan her arkadaş, akran bağlanma düzeyinde 0.58 (0.18) puanlık bir yükselmeye yol açmaktadır. Karşı cinsiyetten sahip olunan arkadaş ya da kardeş sayısının ise, akran bağlanma düzeyi üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

Sonuç olarak, akran bağlanma puanları üzerinde sınıf düzeyinin düşük bir etkiye sahip olduğu (0.10) söylenebilir. Aynı cinsiyetten sahip olunan arkadaş sayısının akran bağlanma puanları üzerindeki etkisi, sınıf değişkeni etkisinin yaklaşık iki katı kadardır (0.18). Ayrıca cinsiyetin kız olmasının, akran bağlanma puanları üzerindeki etkisinin orta düzeyde (0.30) ve ilk iki değişken kadar etkili olmasına karşın, ebeveyne bağlanmanın akran bağlanmayı yüksek derecede (0.48) etkilediği ve bu etkinin cinsiyete göre bir buçuk katı kadar daha fazla olduğu ifade edilebilir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmadan elde edilen bulgulardan, ebeveyn bağlılığı akran bağlılığını en yüksek düzeyde açıklayan nitelik olarak bulunmuştur. Ancak ilişkinin niteliğine bakıldığında, ebeveynlerine orta düzeyde bağlanan ergenler, yüksek ya da düşük düzeyde bağlananlara göre akranlarına daha fazla bağlanmaktadır. Bowlby, ebeveyne güvenli bağlanmanın daha sonraki ilişkiler için temel oluşturduğunu, yaş ilerledikçe bağlanma figürlerine yönelmenin yoğunluğu ve sıklığı azalsa da bağlanmanın sürdüğünü belirtmiştir (Akt. Armsden ve Greenberg, 1987). Aynı zamanda ebeveyni ile güvenli bağlanma davranışı geliştirenlerin ileriki dönemlerde akran ilişkilerinin daha iyi olduğu, arkadaşları tarafından daha çok aranan, tercih edilen, sevilen kişiler oldukları ve liderlik özelliklerinin de daha fazla olduğu gibi bazı bulgulara rastlanmaktadır. Yine güvenli olmayan bağlanma stillerinin ise yetişkinlikte daha kaygılı, ilişkilerinde aşırı bağımlı özelliklerle ilişkili olduğu (Kobak ve Screery, 1988) gibi bulgular bulunmaktadır. Özellikle akran bağlılığının ergenlikte psikolojik sağlık için gerekli bir özellik olduğu (Shaver ve Brennan, 1992; Woike ve diğerleri, 1996) bulguları ile birleştirildiğinde ergenlik döneminde ebeveyne düşük ya da yüksek düzeyde bağlılığın akran bağlılığını olumsuz yönde etkilediği söylenebilir.

Araştırma bulgularından, akranlara bağlanmayı etkileyen bir başka niteliğin cinsiyet olduğu gözlenmiştir. Kızların erkeklere göre akranlarına daha fazla bağlandıkları bulunmuştur. Priel, Mitrany ve Shahar (1998); Kumru ve diğerleri (2004) kızların erkeklere göre daha fazla olumlu davranış sergilediklerini, buna bağlı olarak akranları tarafından daha

içten ve destekleyici olarak algılandıklarını belirtmişlerdir. Lapsley, Rice ve FitzGerald (1990), McCormick ve Kennedy (1994), Paterson, Field ve Pryor (1994), Buist ve diğerleri (2002) tarafından yapılan araştırmalardan elde edilen bulgulara bakıldığında, kızlarda özsaygı ile akrana bağlanma arasında bir ilişki olduğu, ergenlik çağındaki kızların ailelerine daha bağlı oldukları, ayrıca yaşla birlikte kızların annelerine bağlılıkları doğrusal olarak azalırken, erkeklerde en keskin azalmanın 11-13 yaşları arasında olduğu bulunmuştur. Ergen kızlar ergen erkeklere göre arkadaşlıklarına daha fazla duygu, mahremiyet, yoldaşlık ve tatmin duygusu yüklemektedir. Bunun bir yansıması olarak akranları ile daha yakın ve derin ilişkiler kurabilmektedirler. Bu bulgular bu araştırmadan elde edilen kızların erkeklere oranla ebeveynine ve akranlarına daha fazla bağlı oldukları bulgusunu desteklemektedir.

Araştırma bulguları ergenlerin sınıf düzeyi yükseldikçe akranlara bağlanma davranışlarının da arttığını yansıtmaktadır. Buna göre ergenlerin yaşları ilerledikçe, ilk bağlanma figürleri olan ebeveynlerinden uzaklaştıkları ve bağlanma ihtiyaçlarını karşılamak için arkadaşlarına daha çok yöneldikleri söylenebilir. Bu bulguyu destekleyici başka bazı bulgulara ya da açıklamalara bakıldığında, Hazan ve Shaver (1987) ergenlikte bağlanmanın ebeveynlerden arkadaşlara yöneldiğini, Lieberman ve diğerleri (1999) ergenlikte ebeveyn desteğine ve yardımına duyulan ihtiyacın azaldığını ifade etmektedirler. Benzer şekilde Erden ve Akman (2003) ergenliğin son yıllarında kimliğin kazanımı ile dönemin başındaki yüzeysel arkadaşlıkların daha yakın arkadaşlıklara dönüştüğünü belirtmiştir. Yine Kumru ve diğerleri (2004) sınıf düzeyi arttıkça ergenlerin bağlanma davranışlarının da arttığını ve olumlu sosyal davranışları daha çok sergilediklerini belirtmişlerdir. Bu araştırmadan elde edilen bulguya dayanarak ergenlerin yaşları ve sınıf düzeyi arttıkça akranlarına yönelimlerinin ve bağlanma davranışlarının arttığı söylenebilir. Üst sınıf düzeyinde akranlara daha fazla bağlanmanın olası bir nedeni, ergenlerin aynı sınıftan arkadaşları ile geçirdikleri yaşantıların daha fazla olmasına bağlanabilir. Arkadaşlarla geçirilen sürenin uzunluğu ve yaşantıların fazlalığı yakın arkadaşlıkların, bağlanmanın gelişimini desteklemiş olabilir.

Aynı ve karşı cinsiyetten arkadaş sayısının akran bağlılığı üzerindeki etkisine bakıldığında özellikle aynı cinsiyetten arkadaş sayısının akran bağlılığını etkilediği bulunmuştur. Bulgular, ergenlerin aynı cinsiyetten arkadaşlarına daha çok bağlanma davranışı geliştirdiklerini göstermektedir. Ergenlerle ilgili literatürde bu bulguyu destekleyen görüşlere rastlanmaktadır. Sullivan ergenliğin başındaki hızlı fiziksel gelişim ve bunun yarattığı gerilim nedeniyle ergenlerin kendilerine benzer kişilere, yani aynı cinsten akranlarına yöneldiklerini, aynı cinsten arkadaşların aynı zamanda yalnızlık duygusunu giderdiğini belirtmektedir (Akt. Çok, 1993). Bu araştırmadan elde edilen bulgular ve literatürde geçen açıklamalar, araştırma örneğine alınan ergenlerin henüz ergenlik aşamasında olduklarını, karşı cinsten çok kendi cinsiyetinden olanlar ile arkadaşlıkları tercih ettiklerini düşündürmektedir. Diğer yandan bu araştırmadan elde edilen, karşı cinsten arkadaş sayısı ile akrana bağlanma arasında bir ilişki bulunmaması, uygulamaya katılan ergenlerin yaşadıkları çevrenin özelliklerine, kültürel olarak karşı cinsiyet ile ilişkilerin pek fazla onaylayıcı olmamasına da bağlanabilir.

Araştırmadan elde edilen bir başka bulgu, kardeş sayısı ile akrana bağlanma arasında bir ilişkinin olabileceği yönündeki hipotezin desteklenmemiş olmasıdır. Başka bir ifade ile kardeş sayısı akrana bağlanmayı yordayan bir değişken olarak bulunmamıştır. Aynı cinsten kardeşlerin ergenlikte uyumu etkilediği ve dolayısıyla önemli bir role sahip oldukları belirtilmektedir (Buist ve diğerleri, 2002). Bu bakımdan bu araştırmada, akrana bağlanma ile kardeş sayısı arasında ilişkinin bulunmaması, kardeşlerin cinsiyetinin ele alınmamasından kaynaklanabilir.

Ancak bu araştırma bulgularının genellenmesinde örnekleme giren kişi sayısının azlığının, kullanılan bağlanma ölççeklerinin farklı bağlanma biçimlerini değil sadece olumlu

ilişkileri-iletişimi genel olarak ölçmesi gibi sınırlılıklar göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca ergenlerin bağlanma davranışlarını açıklayıcı başka niteliklerin olabileceği ve bağlanmada sosyo-kültürel etkilerin olabileceği dikkate alınmalıdır.

Sonuç olarak, ergenlerde akran bağlılığı üzerinde etkisi araştırılan niteliklerden, ebeveyn bağlılığı ve cinsiyetin orta düzeyde, sınıf düzeyi ve aynı cinsiyetten arkadaş sayısının ise düşük düzeyde etkiye sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar akranı bağlanmayı daha güçlü açıklayabilecek başka niteliklerin olabileceğini düşündürmektedir. Bu araştırmanın bulgularına dayanarak, akran ve ebeveyn bağlılığının ergenlerin tanınmasında önemli psikolojik özellikler olduğu ve ergenlerin bu yönlerden de tanınması gerektiği önerilebilir. Yine okul psikolojik danışmanlarınca yapılacak bireysel ya da grup çalışmaları ile ergenlerin akran bağlılıklarının geliştirilmesi üzerinde durulabilir. Bu konularda eğitimcilere ve ebeveynlere müşavirlik hizmetleri sunulabilir. Ayrıca yeni yapılacak araştırmalarla; ergenlerin bağlanma davranışlarını belirlemeye yönelik araçlar geliştirilmesi, Türk ergenlerde bağlanma biçimlerinin kapsamlı araştırmalarla belirlenmesi, bağlanma ile ilişkili olabilecek psikolojik özelliklerin belirlenmesi konuları üzerinde durulması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachment beyond infancy. *American Psychologist*, 44: 709- 716.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C, Waters ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: a psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Armsden, G. C. ve Greenberg, M. T. (1987). The inventory of parent and peer attachment: Individual differences and their relationship to-psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16: 427-454.
- Asendorpf, B. J. ve Wilpers, S. (2000). Attachment security ad available support: closely linked relationship qualities. *Journal of Social and Personal Relationships*, 17(1): 115-138.
- Bartholomew, K. ve Horowitz, . M. (1991). styles among young adults: a tests of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 6: 226-244 1991
- Bowlby, J. (1979). The making and breaking of affectional bonds. Etiology and psychopathology in the light of attachment theory. *British Journal of Psychiatry*, 130: 201-210.
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and Loss: Attachment*. (2nd edition), New York: Basic Books.
- Buist, K. L., Dekovic, M., Meeus, W., and Van Aken, M. A. G. (2002). Developmental patterns in adolescent attachment to mother, father and sibling. *Journal of Youth and Adolescence*, 31: 167-176.
- Carlivati, J.(2001). *Adolescent attachment, peer relationships, and school success: predictor, mediator, and moderator relations*. Unpublished undergraduate thesis. Charlottesville: University of Virginia.
- Corsano, P., Majorano, M. ve Champretavy, L. (2006). Psychological well-being in adolescence: The contribution of interpersonal relations and experience of being alone. *Adolescence*, 41: 162.
- Çok, F. (1993). Gençlikte arkadaşlık ilişkileri. *Eğitim ve Bilim*, 17(89).
- Delen, K. Ü. (2003). *Erken ergenlerde bağlanma ölçeği geliştirme çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Dönmez, A. (2000). Bağlanma: Yakın İlişkiler ile ilgili araştırmalar için bir çerçeve. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 31(1):1-49.

- Elicker, J., Englund, M. ve Sroufe, L. A. (1992). peer competence and peer relationships in childhood from early parent-child relationships.(77-106) in R.D. Parke and G. W. Ladd (Eds.), *Family Peer Relationships: Modes of Linkage*, Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Erden, M. ve Akman, Y. (1996). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Erwin, P. (1998). *Çocuklukta ve Ergenlikte Arkadaşlık*. (Çev. O. Akınbay, 2000). İstanbul: Alfa Basım Dağıtım.
- Erwin, G. P., Salter, G. ve Purves, D. G. (2001). Attachment style, family and romantic relationships. *Psychological Reports*, 88: 1251-1252.
- Giordano, P.C. (2003). Relationships in Adolescence. *Annual Review Sociology*, 29: 257-281.
- Hazan, C. ve Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52: 511-524.
- Kobak, R. R., ve Sceery, A. (1988). Attachment in late adolescence: working models, affect regulation, and representations of self and others. *Child Development*, 59: 135-146.
- Kumru, A., Carlo, G. ve Edwards C. P. (2004). Olumlu sosyal davranışların ilişkisel, kültürel, bilişsel ve duyuşsal bazı değişkenlerle ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 19 (54): 109-125.
- Kline, R. B.(2005). *Principle and Practice of Structural Equation Modeling*, New York: Guilford Press.
- Lapsley, D. K., Rice, K. G. ve FitzGerald, D. P. (1990). attachment, identity, and adjustment to college: implications for the continuity of adaption . *Journal of Counseling and Development*, 68: 561-565.
- Lieberman, M., Doyle, A. B., Markiewicz, D. (1999). Developmental pattern in security of attachment to mother and father in late childhood and early adolescence: associations and peer relations. *Child Development*, 70 (1): 202-213.
- Liu, Y.L. (2006). Paternal/maternal attachment, peer support, social expectations of peer interaction, and depressive symptoms. *Adolescence*, 41(164).
- McCormick, C. B. ve Kennedy, J.H. (1994). Parent-child attachment working models and self esteem in adolescence. *Journal of Youth Adolescence*, 23: 1-18.
- Morris, C. G. (1996). *Psikolojiyi Anlamak* (3rd Ed.) (çev. H. Belgin Ayvaşık ve Melike Sayıl, 2002). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, No:23.
- Onur, B. (1993). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. Ankara: İmge Yayınları, No: 80.
- Paterson, J. E., Field, J., & Pryor, J. (1994). Adolescents' perceptions of their attachment relationships with their mothers, fathers and friends. *Journal of Youth and Adolescence*, 23: 579-600.
- Pfaller, J., Kiselica, M. ve Gerstein, L. (1998). Attachment Style and Family Dynamics in Young Adults. *Journal of Counseling Psychology*, 45: 353-357.
- Priel B; Mitrany D; Shahar G. (1998). Closeness, support and reciprocity- a study of astyles in adolescence. *Personality and Individual Differences*, 25(6): 1183-1197.
- Rothbaum, F., Weisz, J., Pott, M.; Miyake K. ve Morelli, G. (2000). Attachment and culture: security in the United States and Japan. *American Psychologist*, 55: 1093-1104.

Shaver, P.R. ve Brennan, K. A. (1992). Attachment styles and the big five personality : Their connections with each other and with romantic outcomes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 8(5): 536-545.

Solmuş, T. (2001). Romantik bağlanma: Bebeklik dönemi, bağlanma süreci, yetişkin bağlanma stilleri ve romantik ilişkiler. *Türk Psikoloji Bülteni*, 24-25.

Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44): 35-58.

Woike, A. B. Osier, T. J. ve Candela, K. (1996). styles and violent imagery in thematic stories about relationships. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(10): 1030-1034.